

1. מבוא

היחסים בין ישראל לרשות הפלסטינית וארגוני הטרור הפלסטינים, אופיינו בדרך כלל במידה רבה של עוינות ואי-אמון הדדי. לעיתים היה נידמה שהאלימות נתפשה ככלי יחידי שבו ניתן להשיג את היעדים הלאומיים של כל צד ולכן הצדדים לא תמיד ביקשו להפסיק את האלימות והסכסוך ביניהם אלא רק לנהל אותו. חוסר האמון המוחלט בין הצדדים הוביל לכך ששני הצדדים לא היו יכולים לפעול במשותף בכדי להפחית את האלימות, והיה צורך במתווך מדיני חיצוני שיצמצם או יפסיק את האלימות. ניסיונות התיווך היו מגוונים וכללו את מעורבותה של ארה"ב, האו"ם, נציגים אירופאים, ואפילו נציגים ערביים כמו מצרים וירדן להם יש הסכם שלום עם ישראל (בר-סימן-טוב, 2005, ע' 30).

בשנת 2014 ישראל וארגון החמאס בעזה מצאו את עצמם שוב נלחמים זה מול זה במשך שבעה שבועות בלחימה שלמים נקראה מבצע "צוק איתן". במהלך הלחימה ניתן היה לזהות מספר מתווכים כמו, ארה"ב לצד קואליציה של קטאר ותורכיה, ניתן היה להבחין במצרים כמתווך יחיד ומעורבות מתונה של האו"ם (גוז'נסקי, 2014, ע' 149). אולם, במהלך הלחימה במבצע צוק איתן בין ישראל לחמאס, נידמה כי למתווך החיצוני היו גם אינטרסים סמויים מעבר להפסקת הלחימה בלבד, ואינטרסים אלו השפיעו גם על התמשכות הלחימה (גוז'נסקי, 2014, ע' 149, מרדכי, ומילשטיין, 2017, ע' 10).

התיווך האמריקני-קטארי-תורכי נראה שלא בהכרח הגשים את האינטרסים הישראליים, ואולי במידה מסוימת גם נועד להעניש את ישראל ואת מצרים על יחסיהם הבעייתיים עם ארה"ב, קטאר ותורכיה (Inbar, 2015, p. 5). באשר למצרים, למרות כי זאת הייתה המתווך המועדף על ישראל, ישנן האשמות לפיהן מצרים האריכה את הסכסוך במטרה לאפשר פגיעה בחמאס ככל שניתן וזאת מתוך הרצון להפחית בסכנה של חמאס כלפי מצרים כדוגמת מעבר נשק וג'יהאדיסטיים לתחומה של מצרים (Dunne, & Brown, 2014). ואילו האו"ם, כארגון בינלאומי שנועד לשמש כמתווך בעימותים אלימים בזירה הבינלאומית ושנועד לקדם ולשמור על השלום, כמעט ולא לקח חלק פעיל ומשמעותי בסיום הסכסוך בעיקר מפאת היחסים המורכבים בין ישראל והאו"ם (Gold, 2015, p. 83). מרדכי, ומילשטיין, (2017, ע' 10), גורסים כי אינטרסים מגוונים בתיווך האריכו את הלחימה ובסופו של דבר החלטה על סיום המבצע הצבאי "צוק איתן" לא הייתה תוצאה של תיווך בינלאומי יעיל כי אם החלטה חד-צדדית של חמאס להגיע לסיום המבצע מהחשש כי המשך המבצע יטיל עליו מעמסות ציבוריים כבירים שאותן הוא לא יוכל לשאת.

שאלת המחקר : כיצד השפיעו המתווכים המדיניים על יכולת סיום מבצע צוק איתן 2014?

טענת המחקר : אינטרסים של המתווכים הובילו להארכת מבצע צוק איתן, ולא זוהה ניסיון בינלאומי ממשי להביא לסיום מהיר של הלחימה.

מתודולוגיה : המחקר הינו עיוני העושה שימוש במקורות אקדמיים ומקורות ראשוניים בתחום הסכסוך הישראלי-פלסטיני. המחקר יתמקד בתקופת הזמן של מבצע "צוק איתן" – 2014 והניסיונות לתווך בין הצדדים במהלך המבצע וזאת לצד הצגת האינטרסים של כל צד ותוצאות התיווך.

מבנה המחקר : תחילה אציג רקע תיאורטי וסקירת ספרות כלפי נושא התיווך. בפרק זה אתאר את ההגדרה של התיווך, מתי מתפתחת הדרישה לתיווך, מהם המניעים והאינטרסים של המתווכים, הסמכויות שלהם, שיטות התיווך וההצלחה של התיווך. פרק זה יאפשר לספק מידע רב אודות תהליך התיווך בעת סכסוכים אלימים. בפרק לאחר מכן אציג תיאור אירועים של תיווך בין ישראל והפלסטינים ממבצע "עמוד ענן" בשנת 2012. הפרק יציג אירועים שונים שבהם התקיים תיווך בין ישראל לרשות הפלסטינית וארגוני הטרור

הפלסטינים. הפרק יתמקד בשני אירועים חשובים שיאפשרו לזהות את מאפייני התיווך בין הצדדים המסוכסכים – מבצע "עמוד ענן" בשנת 2012 והמשא ומתן שישראל והרשות הפלסטינית קיימו בין השנים 2013-2014. הפרק יציג את המתווכים, את השפעתם על הסכסוך, את המתווה והפתרונות שהם הציגו והצלחת התיווך. הפרק יאפשר לזהות מגמות, שיטות ושחקנים שעסקו בתיווך שבין ישראל לפלסטינים בתקופה המקדימה למבצע "צוק איתן". בפרק לאחר מכן אציג את התיווך הבינלאומי במבצע "צוק איתן" 2014. בפרק זה אתאר תחילה את האירועים שהובילו לפרוץ המבצע, ובהמשך אציג את המתווכים המרכזיים. הספרות האקדמית מדגישה שלושה שחקנים בולטים: תיווך אמריקני בליווי קטאר ותורכיה; תיווך מצרי; ומעורבות מתונה של האו"ם. הפרק יאפשר לספק תשובה לשאלת המחקר ולהבין את האופן שבו התיווך הצליח להביא לסיום הלחימה והמגמות בתיווך הסכסוך בין ישראל לחמאס. בסיום, יוצג הסיכום, התובנות והמסקנות מן העבודה.

2. רקע תיאורטי וסקירת ספרות – תיווך בין מדינות

מטרת הפרק היא לספק רקע תיאורטי והיסטורי לנושא התיווך בסכסוכים מדיניים אלימים. הפרק יציג את ההגדרה של תיווך, מדוע צדדים זקוקים לתיווך, מהם האינטרסים המעודדים מדינות וארגונים לעסוק בתיווך, מספר מודלים של תיווך, והצלחת התיווך. באמצעות הפרק הנוכחי יהיה ניתן לפתח הסבר על התיווך ומהלכיו ובכך להבין את תהליכי התיווך, האינטרסים, המניעים וההשפעות של התיווך על הסכסוך בין ישראל לחמאס בקיץ 2014.

התיווך - הגדרה

הגדרת התיווך בעימות אלים היא מצב שבו ישנה מעורבות של צד שלישי בסכסוך לחזק את ההזדמנות הדיפלומטית של משא ומתן, בכדי להביא להסדר בין הצדדים הלוחמים. הגישור והתיווך הדיפלומטי אם כן נועד לנהל ולפתור את הסכסוך על ידי השגת הסכמי הפסקת אש או הסכמי שלום עמידים. הנוכחות של צד שלישי בסכסוך, ולא כצד לוחם כי אם כצד מתווך, נועדה לשנות את הדינמיקה בין הצדדים הלוחמים ולהביא לסיום הלחימה. תהליך זה מבוצע על ידי המתווך באמצעות טכניקות שונות של העברת מסרים בין הצדדים, שיפור ערוצי התקשורת ביניהם, עיצוב תהליך של משא ומתן, הצעת נוסחאות לעבודה משותפת בין הצדדים, יצירת תהליכים של פשרה וויתורים או אפילו שימוש באיומים כלפי מי אחד מהצדדים או כל המעורבים בסכסוך האלים (Aggestam, 2016, p. 2).

נקודת המוצא של התיווך היא כי אין בהכרח כוונה להשיג הסכמה של הצדדים לפתרון מסוים, או ליישב את המחלוקת ביניהם, אלא רק הניסיון להביא לסיום האלימות – גם אם באופן זמני. מתוך כך התיווך איננו בהכרח תהליך של פתרון מחייב ארוך טווח, אלא גם פתרון זמני, או אפילו מצב של היעדר פתרון כי אם רק הסכמה להפסקה זמנית של הסכסוך, כאשר הציפיה היא כי במרוצת הזמן יתפתחו הזדמנויות חדשות שיעודדו ויביאו את הצדדים הלוחמים לעסוק בפתרון בר-קיימא לסיום הסכסוך (קגלי, וויטקופף, 2002, ע' 554).

החוקר בר-סימן-טוב (2005, ע' 30) גורס כי תיווך בעת סכסוך אלים הינו תהליך נחוץ בעיקר כאשר הצדדים אינם מסוגלים או אינם רוצים לפעול במשותף למניעת ועצירת האלימות, והצדדים מעוניינים כי צד שלישי יעסוק בתהליך התיווך. עם זאת תיווך איננו רק תהליך שמוזמן על ידי הצדדים, ותיווך לעיתים יכול להתקיים גם בכפייה, כלפי אחד הצדדים או שניהם שאינם מעוניינים בתיווך ולעיתים אף מעוניינים בהמשך האלימות. תהליך הכפייה מתבצע כאשר הזירה הבינלאומית איננה מוכנה לקבל בהסכמה את המשך הלחימה ולכן היא כופה תיווך על הצדדים בכדי להביא לסיום האלימות.

בעת הלחימה ההעדפה היא כי הצדדים הלוחמים יגלו נכונות לתיווך ויבקשו הם בעצמם שצד שלישי יעסוק בתיווך. במצב זה הנחת היסוד היא כי כאשר הצדדים מעוניינים בתיווך הם גם יגלו נטייה לפעול במשותף עם המתווך ולהגיע להסכמות עימו בנוגע לעתידו של הסכסוך. מצד שני, התיווך כאמור יכול להתנהל גם בכפייה, וגם כאשר אחד הצדדים או כלל המעורבים בסכסוך האלים אינם מעוניינים בתיווך, עדיין ניתן לכפות עליהם תיווך על-ידי שימוש באמצעי כפייה, כמו הטלת סנקציות על הצדדים או שימוש בכוח צבאי של כוחות חיצוניים כלפי אחד הצדדים, וזאת בכדי להביא לסיום האלימות. אולם בתהליך זה ישנה סכנה כי גם הצד השלישי – שלעיתים אין לו כל אינטרס בסכסוך זולת סיומו, עלול למצוא את עצמו בלב הסכסוך ולהוות צד ומטרה בעימות האלים. במצב זה לעיתים הסכסוך יכול להסתיים מפאת הפעלת הכוח הצבאי מכריע על אחד הצדדים, או לחלופין המצב יכול להאריך את העימות והנפגעים כתוצאה מכניסה של שחקן נוסף (בר-סימן-טוב, 2005, ע' 31).